

УДК 349.232

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Якименко К. П., аспірант Донецького національного університету (м. Вінниця)

Якименко К. П. Особливості реалізації функцій заробітної плати в кризових умовах.

В статті розглянуто основні функції реалізації заробітної плати та проаналізовано їх тенденції в сучасних умовах. В рамках реалізації відтворювальної функції досліджено динаміку рівня мінімальної заробітної плати в Україні, порівняно динаміку рівня мінімальних заробітних плат в країнах Європейського Союзу та визначено, що в останні роки темп росту мінімальної заробітної плати стрімко знижується відносно курсу гривні до долара. З боку мотиваційної функції розглянуто темпи зростання реальної середньої заробітної плати та її вплив на продуктивність праці, встановлено, що зі зниженням темпів росту реальної заробітної плати спостерігається і зниження продуктивності праці. Розглянуто структуру зайнятості населення за видами економічної діяльності в Україні з позиції функціонування регулювальної функції. При розгляданні реалізації соціальної функції заробітної плати проаналізовано структуру елементів витрат на робочу силу в Україні та країнах ЄС. В результаті аналізу основних тенденцій заробітної плати визначено особливості реалізації функцій заробітної плати в кризових умовах. В статті визначені основні наслідки впливу кризи на заробітну плату: заморожування та зменшення обсягів заробітної плати, стримування росту рівня мінімальної заробітної плати та стрімке зниження рівня мінімальної заробітної плати відносно курсу долара, зниження темпів росту реальної заробітної плати і, як наслідок, зниження продуктивності праці, зростання заборгованості із виплат заробітної плати, зростання обсягів тіньової економіки.

Yakimenko K. Features of the function of wages during the crisis.

The article describes the basic functions of the implementation of the wage and analyzes its trends in the modern world. As part of the reproductive function of wage dynamics investigated the level of wages in Ukraine and compared with the level in the European Union, with the result that it is determined that in recent years, the minimum wage growth rate is reduced relative to the national currency to the dollar. On the part of the motivating function is considered growth in real average wages and its impact on productivity, it is found that with a reduction in the rate of growth in real wages observed and lost productivity. Considered the employment structure by economic activities in Ukraine from the perspective of the functioning of the regulatory function. In reviewing the implementation of the social function of the wage structure of analyzed elements of labor costs in Ukraine and in the European Union. An analysis of the main trends of wages determined features of the implementation functions of wages during the crisis. The article defines the major consequences of the impact of the crisis on wages: freezing and reducing wages, curbing the growth of the minimum wage relative to the dollar, the decline in real wages and, as a result, reduced productivity, debt increase of wages, increase in the shadow economy.

Якименко К. П. Особенности реализации функций заработной платы в условиях кризиса.

В статье рассмотрено основные функции реализации заработной платы и проанализированы ее тенденции в современных условиях. В рамках реализации воспроизводственной функции заработной платы исследовано динамику уровня заработной платы в Украине и проведено ее сравнение с уровнем в странах Европейского Союза, в результате чего определено, что в последние годы темп роста минимальной

зароботной плати знижується відносно курсу національної валюти к доллару. Со сторони мотивуючої функції розглянуто темпи росту реальної середньої зароботной плати і її вплив на продуктивність праці, встановлено, що со зниженням темпів росту реальної зароботной платою спостерігається і зниження продуктивності праці. Розглянуто структуру зайнятості населення по видах економічної діяльності в Україні з позиції функціонування регулюючої функції. При розгляді реалізації соціальної функції зароботной плати проаналізовано структуру елементів витрат на працюючу силу в Україні і в країнах Європейського Союзу. В результаті аналізу основних тенденцій зароботной плати визначені особливості реалізації функцій зароботной плати в умовах кризи. В статті визначені основні наслідки впливу кризи на зароботну плату: заморожування і зниження розмірів зароботной плати, збереження росту рівня мінімальної зароботной плати відносно курсу долара, зниження темпів росту реальної зароботной плати і, як наслідок, зниження продуктивності праці, збільшення боргованості по виплаті зароботной плати, збільшення об'ємів тіньової економіки.

Постановка проблеми. Зниження макроекономічних показників, обсягів виробництва та реалізації продукції, обсягів інвестицій в основний капітал, фінансових результатів банків стали об'єктивною реальністю негативного впливу на розмір реальних заробітних плат і доходів. Дослідження особливостей заробітної плати в сучасних умовах є актуальною темою, оскільки, як соціально-економічна категорія заробітна плата є основним джерелом грошових доходів працівників, а також реалізація всіх функцій заробітної плати мотивує працівників підвищувати ефективність виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем заробітної плати в умовах кризи активно займалися такі закордонні вчені як Бабецькі Я, Косма Т., Лавлесс М., Мессіна Я., Белман Л., Гернер Х-Д., Еріксон Р., Фабиани С., Ламо А., Хейтер С. та ін., та українські вчені - Куліков Г.Т., Колот А.М., Близнюк В.В. та ін. Також, результати досліджень з питань праці були представлені під час світової фінансової та економічної кризи у 2008р. такими міжнародними організаціями як Міжнародна організація праці, Європейський фонд з покращення умов життя та праці, Міжнародне бюро праці та ін. [1, 5, 6, 7]

Виділення невирішеної проблеми. В умовах зниження реальних макроекономічних показників важливим є попередження впливу кризи на рівень заробітної плати та соціальний стан населення за допомогою застосування результатів дослідження наслідків попередньої кризи. Постає необхідність дослідження стану заробітної плати та реалізації її функцій в сучасних умовах.

Мета статті. Метою статті є визначення основних функцій заробітної плати та дослідження їх реалізації в умовах кризи.

Виклад основного матеріалу. Сутність заробітної плати полягає у функціях, які вона виконує в процесі суспільного відтворення. Винятково важлива роль заробітної плати в механізмі функціонування ринкової економіки зумовлена тим, що вона має виконувати багато функцій. Різні автори називають від 2 до 20 функцій, що мають виконуватися заробітною платою. Розглянемо основні функції заробітної плати, які виокремлюються більшістю науковців та проаналізуємо застосування функцій в сучасних умовах.

Відтворювальна функція полягає у забезпеченні працівників та членів їхніх сімей необхідними життєвими благами для відновлення робочої сили, для відтворення поколінь. В ній реалізується економічний закон зростання потреб. Ця функція тісно пов'язана з особливостями державного регулювання заробітної плати, із встановленням на державному рівні такого її мінімального розміру, який би забезпечував відтворення робочої сили. [1, с.12] На рис. 1 наведена динаміка рівня мінімальних заробітних плат в Україні у період 2004-2016р., станом на 01.01. 20XX кожного року з поправкою на курс гривні до долара.

Таким чином, розмір мінімальної заробітної плати у національній валюті у період 2004-2016рр. зростає, однак темп її росту в останні роки дещо уповільнюється і дорівнює

13% за 2015-2016рр. Даний темп росту не відповідає темпу росту попередніх років та стрімкому росту курсу гривні до долара (з 7,99 грн за 1\$ у 2014р до 24 грн за \$ у 2016р.). Оскільки, в Україні використовується значна частка імпортного товару, доцільно оцінювати розмір мінімальної заробітної плати відносно курсу долара.

До 2015 р. в Україні рівень мінімальної заробітної плати відносно курсу долара постійно реально зростає, окрім 2009 р., що пояснюється негативним впливом світової економічної кризи 2008 р. Найбільший стрибок заробітної плати відносно долара, відбувся у 2007 р., практично на 30%. На початок 2014 р. мінімальна заробітна плата досягла максимуму за всю історію України – 152,44\$, з показником в 1218 грн та офіційним курсом долара – 7,99.

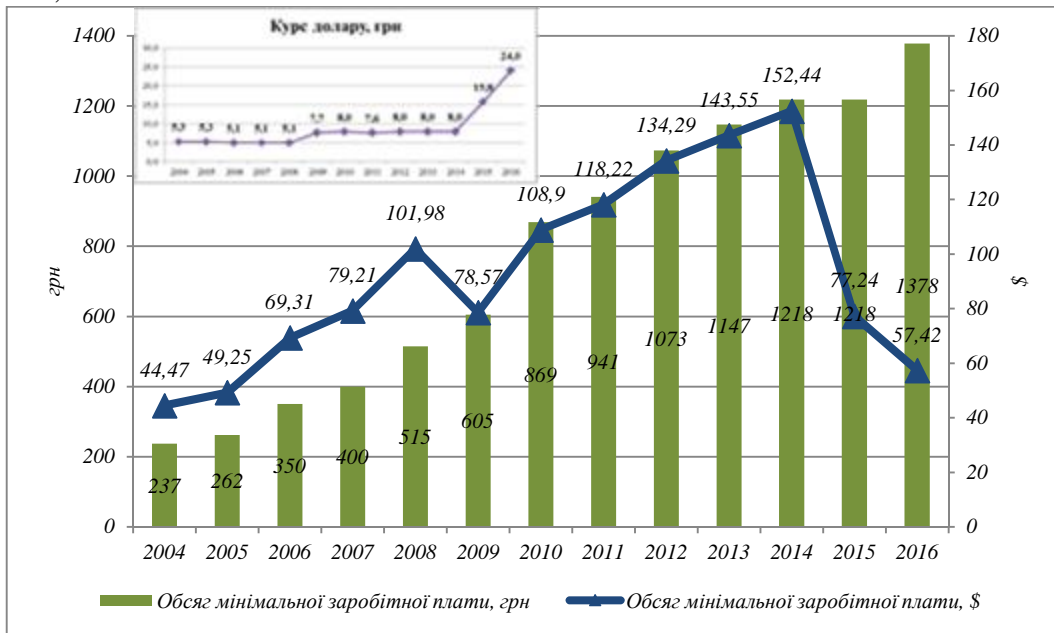

Рисунок 1 – Динаміка рівня мінімальної заробітної плати в Україні 2004-2016 рр.*

*складено автором за даними [2,3]

Але на початок 2015 р. всі досягнення попередніх років були знівельовані, причиною цього став незмінний рівень мінімальної заробітної плати у 2015 р. та зростання курсу долара практично вдвічі – 15,77грн проти 7,99грн. Гірша динаміка спостерігається на початок 2016 р., де мінімальна заробітна плата дорівнює – 57,42\$, що дорівнює показникам десятирічної давнини.

Серед країн світу мінімальна зарплата різниться відповідно до розвитку економіки. Найгірші соціальні гарантії в Уганді, Бурунді, Сьєрра-Леоне, М'янмі (Бірма) та Кубі, адже мінімальна зарплата в цих країнах менше 10\$. Найкраще за гарантованою оплатою праці відчують себе громадяни Норвегії, Австралії, Люксембургу, Монако, Сан-Маріно, Нової Зеландії та Бельгії, де мінімальна місячна оплата праці законодавчо закріплена на позначці не менше 2 тис.дол. [4]

Для порівняння на рис. 2 наведено динаміку рівня мінімальних заробітних європейських країн близьких до економіки України.

З наведеного рис 2., можна зробити висновки, що в усіх європейських країнах протягом останнього десятиліття суттєво зросла мінімальна заробітна плата. Найбільшого відносного росту вдалося досягти Румунії, де її показники з 2004 р. по 2015 р. зросли більш ніж втричі. Сусідні країни Польща та Словаччина за останнє десятиліття теж зробили суттєвий стрибок мінімальної заробітної плати.

Ще більшого успіху вдалося досягти прибалтійським країнам, наприклад Латвія підняла мінімальну заробітну плату починаючи з 2004 більш ніж втричі.

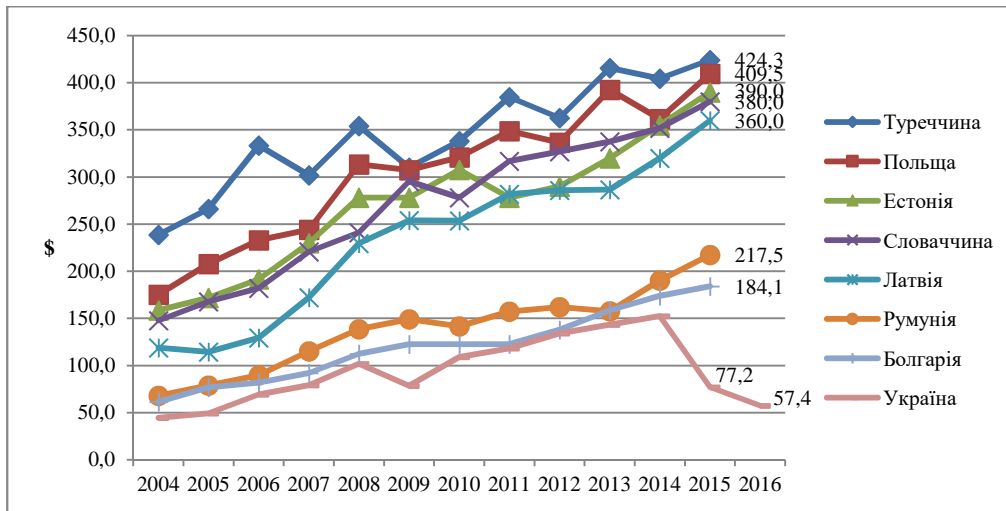

Рисунок 2 – Динаміка мінімальних заробітних плат серед європейських країн 2004-2015рр.*
*складено автором за даними [3,4]

Таким чином, з наведених фактів в сучасних умовах відтворювальна функція негативно впливає на рівень мінімальної заробітної плати в Україні.

Стимулююча або мотиваційна функція заробітної плати полягає у встановленні залежності її розміру від кількості та якості праці конкретного працівника, його трудового внеску в результати роботи підприємства. Ця залежність повинна бути такою, щоб заохочувати до постійного покращання результатів праці [1, с.12].

Проаналізуємо темпи зростання заробітної плати та продуктивність праці (рис. 3).

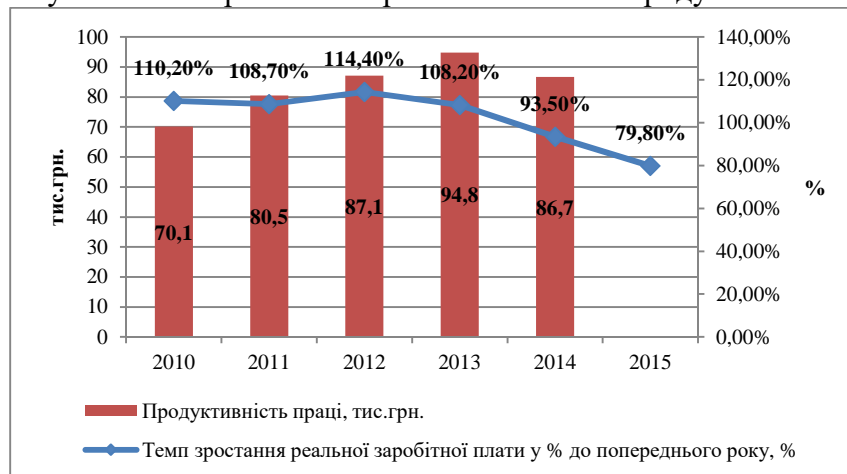

Рисунок 3 – Темп зростання заробітних плат та продуктивності праці в Україні*
*складено автором за даними [3]

З рис. 3 можна зробити висновки, що темп росту реальної заробітної плати продовжує знижуватись з 2013 р. разом зі зниженням продуктивності праці. У 2014 р. продуктивність праці по відношенню до 2013 р. скоротилась на 9 %. Зростання продуктивності праці у 2010-2013 рр. базується на екстенсивних факторах, а не на інтенсивних, у тому числі завдяки неефективному використанню людського потенціалу на ринку праці, демографічним негараздам, неефективній державній економічній політиці.

Отже, зі зниженням темпів росту реальної заробітної плати зменшується і продуктивність праці, що свідчить про неефективну дію мотиваційної функції.

Регульовальна, або ресурсно-розміщувальна функція заробітної плати полягає в оптимізації розміщення робочої сили за регіонами, галузями господарства, підприємствами з урахуванням ринкової кон'юнктури. Формування ефективно функціонуючого ринку праці передбачає свободу кожного найманого працівника вільно обирати місце прикладання своєї праці, а його прагнення до підвищення життєвого рівня обумовлює професійні переміщення у пошуках такої роботи, яка б максимально задовольняла зростаючі потреби.

Іншими словами, в ринкових умовах вища заробітна плата на ефективніших робочих місцях стимулює перехід сюди працівників з неефективних робочих місць [1, с.13].

Прикладом реалізації регулювальної функції є структура зайнятості населення за видами економічної діяльності. (рис.4).

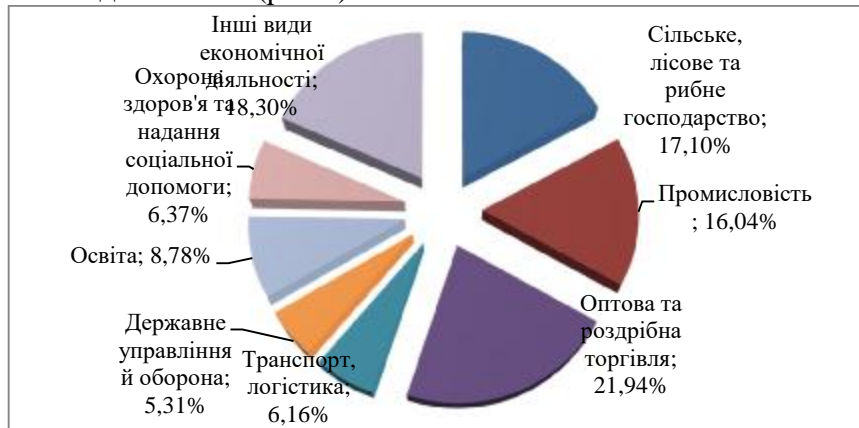

Рисунок 4 – Структура зайнятості населення за видами економічної діяльності в Україні 2015р.*

*складено автором за даними [3]

З наведеної структури можна зробити висновки, що в Україні найбільш всього населення зайнято у сфері оптової та роздрібно торгівлі – 21,94%, 17,1% - у сільському, лісовому та рибному господарстві та 16,04% населення – у промисловості.

Соціальна функція заробітної плати відображає міру живої праці при розподілі фонду споживання між найманими працівниками і власниками засобів виробництва. Заробітна плата виступає індивідуальною часткою працівника в новоствореному доході у відповідності з його трудовим внеском. Соціальне значення цієї функції заробітної плати полягає у забезпеченні соціальної справедливості, по-перше, при розподілі доходу між найманими працівниками і власниками засобів виробництва, і по-друге, при розподілі між найманими працівниками у відповідності з результатами їхнього трудового внеску [1, с.13].

З рис. 5 можна зробити висновок, що в структурі витрат на робочу силу питома вага соціального забезпечення в Україні найбільша серед аналізованих країн. Дану тенденцію можна пояснити тим, що в більшості європейських країн 50-70% соціального забезпечення відраховується із заробітної плати самого працівника.

Рисунок 5 – Структура витрат на робочу силу в Україні та саранах ЄС, 2015р.*

*складено автором за даними [3,4]

Серед функцій заробітної плати важливою є *оптимізаційна*, її зміст зводиться до того, що заробітна плата як складова витрат виробництва спричиняє мотивацію власника фірми до вдосконалення матеріальної технічної бази виробництва, його раціоналізації, підвищення продуктивності праці. Реалізація цієї функції безпосередньо пов'язана також із запровадженням прогресивних форм і систем заробітної плати, удосконаленням цих елементів оплати праці. [1, с.13]

Функція формування платоспроможного попиту населення, її призначення -

узгодження платоспроможного попиту, під яким розуміємо форму виявлення потреб, забезпечених грошовими коштами покупців, з одного боку, і виробництва споживчих товарів - з іншого. Оскільки платоспроможний попит формується під дією двох основних факторів - потреб та доходів населення, то за допомогою заробітної плати в ринкових умовах встановлюються пропорції між товарною пропозицією та попитом. [1, с.13]

Усі наведені функції тісно взаємопов'язані, лише за їх сукупної наявності досягається ефективна організація заробітної плати. З проведеного аналізу динаміки рівня мінімальної заробітної плати, темпів росту реальної заробітної плати, рівня продуктивності праці можна зробити висновки, що в сучасних умовах заробітна плата в Україні повною мірою не виконує зазначені функції. Впродовж багатьох років заробітна плата в Україні підтримувалася на соціально низькому рівні. Нині для більшості найманих працівників вона перетворилася на невелику соціальну виплату, що дозволяє пережити, перебути важкі часи, але ніяк не досягти добробуту. На підставі проведеного дослідження у табл. 1 зведено основні функції заробітної плати та виокремлено особливості їх реалізації в умовах кризи.

Таблиця 1 - Особливості реалізації функцій заробітної плати в кризових умовах

<i>Функції заробітної плати</i>	<i>Реалізація функцій</i>	<i>Трансформація реалізації функцій в умовах кризи</i>
Відтворювальна	відтворення робочої сили шляхом її забезпечення за допомогою оцінки вартості робочої сили;	- збереження зайнятості, попередження безробіття ціною низької заробітної плати
Стимулююча або мотиваційна	мотивація трудової діяльності шляхом диференціації рівня заробітної плати за допомогою оптимізації елементів організації заробітної плати	- заморожування основної заробітної плати, перш за все, рівня окладів і тарифних ставок; - утримання інфляції за рахунок заборгованості із заробітної плати, - поширення нелегальної діяльності та вторинної зайнятості,
Регулююча або ресурсно-розміщувальна	регулювання ринку праці шляхом сегментації рівня заробітної плати за допомогою ціноутворення на ринку праці під впливом попиту і пропозиції	- перерозподіл зайнятих за сферами економіки та галузями - посилення мобільності робочої сили
Соціальна	однакова плата за однаковою працю, солідаризація заробітної плати, поєднання державного і договірнього регулювання	- соціальна гарантія збереження статусу за попереднім місцем роботи,
Оптимізаційна	стимулювання ресурсозбереження, підвищення ефективності виробництва, забезпечення зниження заробітної плати на одиницю продукції, оптимізація співвідношення між зростанням продуктивності праці і заробітної плати	- зниження додаткової частини заробітної плати, зокрема загальне зменшення перемінної частини заробітної плати - спонукання до конкуренції на ринку праці

Слід також відмітити, що в умовах кризи спостерігається ріст заборгованості із виплати заробітних плат у більшості видів економічної діяльності (рис. 6). Станом на 01.03.2016р. заборгованість із виплат заробітної плати становить 2013,4 млн.грн., що перевищує заборгованість у попередньому році на 27,9%.

Висновки. Проаналізував реалізацію функцій заробітної плати в сучасних умовах, можна зробити висновки, що жодна з функцій не виконується у повній мірі. В сучасних умовах спостерігається стримування росту рівня мінімальної заробітної плати та стрімке зниження рівня мінімальної заробітної плати відносно курсу долара, зниження темпів росту реальної заробітної плати і, як наслідок, зниження продуктивності праці, зростання заборгованості із виплат заробітної плати. В структурі сукупних доходів населення зростає

роль соціальних трансферів і знижується роль оплати праці. Криза сприяє зростанню обсягів тіньової економіки і застосуванню тіньових методів.

Рисунок 6. – Динаміка заборгованості виплат заробітної плати в Україні у 2010-2016 рр.*
*складено автором за даними [3]

Основними тенденціями під час кризи стає уповільнення та заморожування заробітних плат, що впливає на зайнятість населення та скорочення заробітної плати за рахунок скорочення робочого часу та/або зменшення перемінної частини заробітної плати. Під впливом кризи другим колом негативних наслідків може стати зниження продуктивності праці від надмірного заморожування заробітної плати та зростання рівня середньої заробітної плати, але лише за рахунок втрати або скорочення низькооплачуваного / низько кваліфікованого персоналу.

Список використаних джерел:

1. Башнянин Г.І., Лазур П.Ю., Медведєв В.С. Загальна економічна теорія. Підручник для студентів економ. спеціальностей вищих навч. закладів. – К.: Ніка – Центр Ельга, 2003. – 527 с.
2. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс] Доступний <http://minfin.com.ua/>.
3. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс] Доступний <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Офіційний веб-сайт статистичної служби Європейського союзу Eurostat. [Електронний ресурс] Доступний <http://ec.europa.eu/eurostat>.
5. Куліков Г. Т. Заробітна плата в кризовий період у контексті її впливу на трудовий потенціал Г. Т. Куліков // Економіка і прогнозування. - 2011. - № 3. - С. 80-94. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2011_3_8.
6. Кузяків О. Політика заробітної плати на підприємствах: до- та пост- кризові характеристики / О. Кузяків // Дослідження ділової думки. Промисловість. – 2010. - №2 (10). - Режим доступу: http://www.ier.com.ua/ua/publications/special_researches?pid=2619.
7. Wages and working conditions in the crisis // Eurofound. - Режим доступу: http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/docs/ewco/tn1203015s/tn1203015s.pdf.

Ключові слова: заробітна плата, криза, наслідки, мотивація, зайнятість, продуктивність праці, тінізація.

Ключевые слова: заработная плата, кризис, последствия, мотивация, занятость, производительность труда, тенезация.

Keywords: wages, the crisis consequences, motivation, employment, labor productivity, “shadowing”.